

КОРХОНАЛАР БАРҚАРОРЛИК КЎРСАТКИЧЛАРИ АСОСИДА КОРХОНАНИНГ МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРИНИ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТГА МОСЛАШТИРИШ

Ф.З. Юсупова - СамИСИ, “Бухгалтерия ҳисоби” кафедраси стажёр ассистент

Аннотация: Мақолада бозор иқтисодиёти шароитида корхоналарнинг молиявий натижаларни барқарорлигини таъминланиши, ишончлилик даражасининг мустахкамланиши ҳамда корхоналар жаҳон мамлакатларида иқтисодиётнинг глобаллашуви шароитида молиявий натижалар ҳисобини миллий стандартларни такомиллаштирган ҳолда халқаро стандартларга утишни ташкил қилиш бўйича таклифлар берилди.

Калит сўзлар: молиявий натижалар, халқаро стандартлар, молия бозорлари, миллий стандартлар, даромадлар, фойда ва зарарлар, харажатлар, соф фойда, баланс, хўжалик субъектлари, барқарорлик, статик назариялар, динамик назариялар, органик назариялар.

Аннотация: В статье внесены предложения по обеспечению устойчивости финансовых результатов предприятий в условиях рыночной экономики, усилению уровня надежности, совершенствованию учета финансовых результатов в странах мира в условиях глобализации экономики до международных стандартов при одновременном совершенствовании национальных стандартов.

Ключевые слова: финансовые результаты, международные стандарты, финансовые рынки, национальные стандарты, доходы, прибыли и убытки, расходы, чистая прибыль, баланс, хозяйствующие субъекты, устойчивость, статические теории, динамические теории, органические теории.

Abstract: The article makes proposals to ensure the sustainability of the financial results of enterprises in a market economy, increase the level of reliability, improve the accounting of financial results in the countries of the world in the context of globalization of the economy to international standards while improving national standards.

Key words: financial results, international standards, financial markets, national standards, income, profits and losses, expenses, net profit, balance sheet, business entities, stability, static theories, dynamic theories, organic theories.

Бугунги кунда Ўзбекистонда молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтишда кенг қамровли ишлар амалга оширилмоқда. Ўзбекистон республикасида мавжуд корхона ва компанияларнинг молиявий ҳисоботларини халқаро стандартлар асосида тузилиши ҳозирги давримизнинг талаби ва зарурати жуда каттадир. Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 февралдаги ПҚ-4611-сон “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорида “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтишни жадаллаштириш орқали хорижий инвесторларни зарур ахборот муҳити билан таъминлаш ва халқаро молия бозорларига кириш имкониятларини кенгайтириш, шунингдек, ҳисоб ва аудит соҳалари мутахассисларини халқаро стандартлар бўйича тайёрлаш тизимини такомиллаштириш”[1] белгиланган.

Ушбу қарорни ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси 2020 йил 24 август 507-сон “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари ва унга тушунтиришлар матнини тан олиш тартиби тўғрисида” низомни тасдиқлаш хақида қарор қабул қилди. ПҚ-4611-сонли қарорнинг 1-иловасининг 2-бандида “Бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартларини МХХСга уйғунлаштиришни ҳисобга олган ҳолда уларни такомиллаштириш” белгиланган. Бу каби вазифаларнинг ҳал этилиши мамлакатимиз иқтисодиётининг шиддат билан ўсишини таъминланиши учун катта қадам бўлиб ҳисобланади.

Бугунги кунда хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг асосий мақсади ижобий молиявий натижага эришиш, яъни максимал даражада фойда олишдир. Ўзбекистонда йирик ва кичик бизнеснинг замонавий юқори технологияли корхоналари, шунингдек, уларни бошқаришнинг бозор тизими шакллантирилди. Бундай корхоналар орасида айниқса, бугунги кунда мамлакатнинг ижтимоий иқтисодий ривожланишида салмоқли роль ўйнаб келаётган акциядорлик жамиятлари алоҳида ажралиб туради. Улар, сезиларли

миқдордаги активларга эга бўлган ҳолда, ташқи бозорда муваффақият билан рақобат қилиши ва ички бозорда истеъмолчилар талабларини қондириши мумкин.

Олиб борилган илмий тадқиқотлар натижалари кўрсатадики, жаҳон мамлакатларида иқтисодиётнинг глобаллашуви шароитида молиявий натижалар ҳисобини халқаро стандартлар асосида ташкил қилишга қаратилган кўпгина илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Ана шу тадқиқотларда даромад ва харажатларни тан олиш, турли баланс назарияларида молиявий натижаларни шакллантириш, бухгалтерия ҳисобида молиявий натижаларни турли концепциялар бўйича акс эттириш, молиявий натижалар бўйича бухгалтерия ҳисоби ахборот таъминотини такомиллаштириш, молиявий натижалар аудитида таҳлилий амалларни қўллаш, рентабеллик кўрсаткичларини таҳлил қилиш масалалари ўз ечимини топган.

Эътироф этиш жоизки, тадқиқотлар йўналишида айни пайтда даромад ва харажатларни таснифлаш, ялпи даромад тўғрисида ҳисобот кўрсаткичларини шакллантириш, молиявий натижалар юзасидан ҳисоб ахборотларининг ишончлилигини ошириш, рентабеллик кўрсаткичларини аниқлаш, аудиторлик текширувларида муҳимлик ва риск даражаларини қўллаш, молиявий натижалар аудити сифатини оширишни такомиллаштиришга эришилган. Лекин, молиявий натижалар ҳисоби ва аудити методологиясини халқаро стандартлар талаблари даражасида ташкил этиш[2] билан боғлиқ муҳим масалалар ҳозиргача ўзининг ижобий ечимини топмаган.

Хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий-хўжалик фаолиятига бевосита таъсир қиладиган ана шу категориялар услубий жиҳатдан ҳам биридан фарқланади. Бухгалтерия ҳисобида маҳсулот таннархини тўғри аниқлашда “харажат” категорияси муҳим ўрин тутади. Айнан харажатлар миқдорининг тўғри белгиланиши маҳсулот таннархи тўғри шаклланишига хизмат қилади.

Юқоридаги назарий қарашлар Ўзбекистон Республикасида молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари (МХХС) асосида ҳисоб юритиш ва аудитнинг

халқаро стандартлари (АХС)ни қўллаш жараёнида ўз долзарблигини намоён этади. Ана шу иқтисодий категорияларнинг моҳиятини ва бир-биридан фарқли жиҳатларини тўғри талқин этиш хўжалик юритувчи субъектлар маблағлари, уларнинг манбалари ва иқтисодий самарадорлигини таҳлил қилишда муҳим роль ўйнайди. Молиявий натижалар тўғрисидаги ахборотларни шакллантириш барча фойдаланувчилар учун муҳим аҳамият касб этади.

Бухгалтерия ҳисоби назариясига эътибор қаратсак, молиявий натижалар кўрсаткичларини шакллантиришда 3 та асосий назария мавжуд эканлигига гувоҳ бўламиз: статик, динамик ва органик. Статистик назариянинг асосий мақсади мулк қиймати ва молиявий мустақиллик коэффицентини аниқлаш бўлса, динамик назарияда асосий эътибор рентабеллик кўрсаткичларини аниқлашга қаратилади. Статистик ва динамик назариялар ўртасидаги зиддиятларни бартараф этиш мақсадида органик баланс назарияси шаклланган. Ушбу назария статик ва динамик баланс назариялари талабларини имкон қадар уйғунлаштирган. Органик назарияда ахборотлар ҳам ички, ҳам ташқи фойдаланувчилар учун мўлжалланган бўлиб, ушбу назариянинг мақсади ҳам молиявий натижаларни, ҳам мулкий ҳолатни биргаликда аниқлаш ҳисобланади.

Фикримизча, органик баланс назарияси статик ва динамик назария ўртасидаги қарама-қаршиликларни бартараф этиш ҳамда ҳисоботдан фойдаланувчиларга хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг объектив ҳолатини тақдим этиш, жорий мулкий ҳолатни, фойда (зарар)ни ҳаққоний акс эттириш ва кутилаётган даромадлар ҳақида ахборот беришга имконият яратади. Органик баланс назарияси МҲХС талабларига тўла жавоб беради, чунки ҳозирги пайтда долзарб бўлган жорий қиймат концепцияси моҳиятан активларни қайта баҳолашни назарда тутаяди. Бухгалтерия ҳисобида фойданинг моҳиятини акс эттирувчи турли хил кўрсаткичларнинг жамлашуви унинг кўп қирралилигини ифодалаб, иқтисодий жараёнлар хусусидаги ахборотларнинг аниқлигини таъминлайди.

Халқаро стандартлар асосида тузиладиган молиявий ҳисоботлар хўжалик юритувчи субъектларни самарали бошқаришда зарур ҳисобланади.

Халқаро стандартларга ўтишдан асосий мақсад халқаро бозорга чиқиш ҳамда инвестицияларни жалб этишдир. Шунингдек, халқаро стандартлар мамлакат иқтисодиётини сифат жиҳатдан ривожлантиришга ҳам муҳим ҳисса қўшади. Бу жараёнда қулай инвестицион муҳит, хўжалик юритувчи субъектлар фаолияти очиқлиги, бошқарувнинг акциядорлар олдидаги ҳисобдорлиги, корпоратив бошқарувнинг замонавий услублари жорий этилиши акциядорлик жамиятларининг ривожланишига муҳим ҳисса қўшади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 февралдаги ПҚ-4611-сон “Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитаси маълумотлари (2016-2021 йиллар)
3. <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/largest-companies>